

EESTI VABARIIGI POLITSEIORGANISATSIOONIST

Herbert Lindmäe

Eesti Vabariigi järjepidevusele rajaneva omariikluse taastamine de facto eeldab oma politsei organiseerimist. Seda hõlbustab Eesti politsei kogemuste kasutamine. Samas tuleb aga arvestada asjaolu, et aeg on edasi läinud ja Eesti Vabariigi kestmisel oleks ka Eesti politseiorganisatsioon oma arengus muutunud. Need muutused oleksid aga Eesti politsei arengusuundi arvestades kindlasti toimunud käsikäes Põhjamaade jt. Euroopa riikide politsei arenguga. Seetõttu on alust otsida taasloodava Eesti politsei tuntuksjoni nii omaaegse Eesti politsei korralduses kui ka Soome, Rootsi jt. riikide politseiorganisatsioonidest.

Et asjatundlikult organiseerida Eesti politseid, tuleb tunda politseikorraldust nii Eesti Vabariigis kui ka välismaal. Ühtaegu on vaja silmas pidada miilitsa organisatsiooni Eesti NSV-s. Üle tuleb võtta kõik see, mis on ajanõudeid ja Eesti isepära arvestades kasutatav Eesti politseis. Niisugune toimimisviis eeldab politseiorganisatsiooni süvauuringuid. Siinne käsitlus Eesti politsei organisatsioonist ja kogemustest jääb paratamatult pindmiseks ning on üksnes esimeseks sammuks Eesti politsei kogemuste juurde.

Eesti Vabariigi politseiorganisatsiooni eesotsas oli kolmekümnendate aastate lõpul Politseitalitus (politseidirektor J. SOOMAN). Selle koosseisu kuulusid ka Kodanliku õhukaitse (ÕK) ja tuletõrje osakond. Politseitalitluses töötas 1938. a. lõpust vaid 31 politseiametnikku [3, lk. 538].

Politseitalituseie olid allutatud prefektuurid ja Politseikool.

Politseiprefektuurides töötasid prefektid, abiprefektid, politseikomissarid ja abikomissarid. Prefektuuril oli oma kantselei politseiametnike ja vabateenijatega.

Eesti politseis olid 1938. a. lõpust järgmised prefektuurid: 1) Tallinna-Harju Prefektuur (prefekt N. REIMO); 2) Tartu-Valga Prefektuur (prefekt V. ROOVERE, abiprefekt M. Laas); 3) Viljandi-Pärnu Prefektuur (prefekt J. VARES); 4) Raudteede Prefektuur (prefekt H. KUBEN); 5) Lääne-Saare Prefektuur (prefekt L. Kane); 6) Viru-Järva Prefektuur (prefekt A. LADVA); 7) Narva Prefektuur (prefekt H. KRÜS); 8) Petseri-Võru Prefektuur (prefekt R. KARD) [3, lk. 569].

Prefektuur juhtis välis- ja eripolitseid. Välispolitseis töötasid konstaablid, allkonstaablid, vanemkordnikud ja kordnikud.

Eesti Välispolitsei kindlustas Eesti Vabariigis eeskujuliku avaliku korra. Selleks täiustati välisteenistust. Nii kehtestati Politseivalitsuse direktori R. VEERMAA korraldusega 1. märtsist 1938 linnades politsei välisteenistuse uus kord. Välisteenistuse ümberkorraldamisel oli eesmärk kindlustada paremini kodanike julgeolek ning luua politseiametnikele soodsamad tingimused oma teenistuskohustuste täitmiseks. Varem oli välisteenistuses ette nähtud paigalseisvad postid. Selline kord oli saanud päranduseks vene ajast ning oli püsinud aastakümneid. Niisugune välisteenistuse korraldamine ei vastanud enam aja nõuetele, sest sel juhul ei suutnud politsei täita neid ülesandeid, mida talt nõudis ühiskondliku ja riikliku elu korraldus. Nii oli paigalseisvate postide tegevuspiirkond kitsas. Nende tegevus piirdus vaid posti lähema ümbrusega. Teenistushuvid nõudsid, et "politsei liiguks ja viibiks kõikjal" [9, lk. 61–63].

Politsei välisteenistuse uue korra jõustumisega kaotati kõik paigalseisvad politseipostid, välja arvatud liiklemise juhtimise või muude ülesannete täitmise eripostid teatud kohal ja ajal. Paigalseisvate postide asemel rakendati edaspidi välisteenistuses liikuvaid poste — patrulle. Patrullid liikusid jala ettenähtud marsruudil. Patrullide hõredama või tihedama võrgu loomine ja korraldamine sõltus asjaoludest. Patrull läbis marsruudil määratud kohad. Seetõttu pidi jääma mulje, et "politsei viibib kõikjal". Kuna ei teatud, millal ja kuhu võib politseipatrull ilmuda, oli sellel asjaolul ka profülaktiline tähtsus. Politsei kättesaamist hõlbustasid välistelefonid. Teati ka lähema politseiametniku telefoninumbrit. Välisteenistuse ümberkorraldamisel vabanesid politseiametnikud pingutavast ja väsitavast 6-tunnisest postil seisemisest, mis tekitas apaatsust. Patrulliteenistus kestis kuni 2 tundi, misjärel politseiametnik jäi oma jaoskonnas reservi [9, lk. 61–63].

Välispolitsei arvuline koosseis ei olnud püsiv. Nii muutus välispolitseis konstaablite arv koos 1938. a. läbiviidud valdade püride korrastamisega: 365 valla asemel jäi 248 valda. Sellekohasele otsusele kirjutas Eesti Vabariigi president K. PÄTS alla 8. oktoobril 1938 [6, lk. 644].

1938. a. lõpul teenis välispolitseis 1486 politseiametnikku [3, lk. 538].

Eripolitseisse kuulus 1938. a. lõpul 269 isikut. Nendest töötasid kriminaalpolitseis 157, kaitsepolitseis 112. 1940. a. algul oli kriminaalpolitsei koosseisus 12 komissari, 3 abikomissari, 29 vanemassistenti, 93 assistenti ja 6 agenti, kokku 143 töötajat [5, lk. 9].

Kriminaalpolitseiametnike arv politseiprefektuurides ei olnud püsiv. Nii oli politsei kutseajakirja andmetel 5. jaanuaril 1920 Tartu kriminaalpolitseis 33, 1922. a. 37, kolmekümnendate aastate lõpul 22 ametnikku.

1938. a. juhtisid Eesti kriminaalpolitseid järgmised kriminaalkomissarid: Tallinna-Harju kriminaalkomissar E. LOOVERE, Tartus A. TILLISOO, Rakveres N. PÄÄBO, Pärnus V. VAU, Viljandis T.-V. KAUP, Narvas H. MÄGISOO, Petseris E. HANSAR, Võrus K. RAAG, Valgas S. KURESOO, Kuressaares A. TALVIK ja Haapsalus P. KOMPUS [3, lk. 569 jj.].

Aja jooksul muutus oluliselt kriminaalpolitsei haridustase. Näiteks töötas 1940. a. algul Tartu kriminaalpolitseis 6 õigusteadlast, suuremal osal ametnikest oli gümnaasiumiharidus [16, lk. 22].

Aastast aastasse paranes Eesti kriminaalpolitsei tehniline varustus. Nii olid alates 1922. aastast kriminaalpolitsei käsutuses vaatlustarvete kastid, hiljem nahkpaunad kõige tarvilikumate vahenditega, mida vajati teopaiga vaatluse toimetamiseks, samuti päevapildiparaadid ja valgustusabinõud. Seega kasutasid kriminaalpolitseiametnikud Eesti Vabariigi lõpuaastatel oma töös moodsaid tehnilisi abinõusid. Uuenes relvastus. Ametisõitudeks kasutati jalgrattaid ja autosid [16, lk. 22 jj.].

Kriminaalpolitsei süsteemis loodi ajanõuetele vastav kriminaalregistratsioon. Kurjategijate väljaselgitamisel kasutati dekadaktüloskoopia- ja monodaktüloskoopikartoteeki. Nii oli dekadaktüloskoopikartoteegis juba 1922. aastaks kriminaalpolitsei osakondades registreeritud ligi 9000 isikut. Käsile võeti daktüloskoopilise keskbüroo korraldamine politsei peavalitsuse juures [18, lk. 192; 20, lk. 860]. Monodaktüloskoopikartoteek organiseeriti Eestis kolmekümnendatel aastatel üleriigilise keskkartoteegina Tallinna-Harju kriminaalpolitsei juures. Selles kartoteegis registreeriti röövimise ja varguse eest vastutusele võetud isikud [2, lk. 402; 7, lk. 381; 19, lk. 435].

Kriminaalpolitsei korralduse järgi määrati kriminaalpolitsei ülesandeks kuritegude jälitamine. Kriminaalpolitsei haridustaseme tõustes ja tehnilise varustuse täienedes paranesid ka töötulemused. Nii toimetati 1938. a. 15 177 juurdlust. Neist tehti avalikuks 10 536 (u. 69 %). Seejuures rõhutatakse politsei kutseajakirjas, et üksikutes kuriteoliikides kõikus avastamise protsent viimastel aastatel tegelikult suuresti. Tapmistepuhul oli see mitme aasta vältel 98–99 %, toimepandud vargustest avastati 50–55 %. [5, lk. 12].

Eesti Vabariigi kriminaalpolitsei loomisel ei võetud eeskujuks teiste maade kriminaalpolitsei korraldust, sest seda ei tuntud. Seega on Eesti kriminaalpolitsei korraldus omalooming. Aeg näitas, et Eesti kriminaalpolitsei oli hästi organiseeritud. Seda tunnistasid ka välismaa asjatundjad [5, lk. 6].

Kolmekümnendatel aastatel tõusis oluliselt Eesti politsei ettevalmistuse tase. Suur osa selles oli 1925. a. asutatud politseikoolil, mis tähistas 15. aprillil 1940 oma 15. aastapäeva. Õppetegevus algas koolis 3. juunil 1925. Viieteistkümnne aasta jooksul sai selles

koolis õpetust üle 1000 politseiniku. Politseikoolil oli kõrgem ja alam klass. Kõrgemast klassist lasti välja 14 lendu, kutsetunnistuse sai 501 lõpetajat (neist 3 naist). Alama klassi 14 lendu lõpetas ja sai kutsetunnistuse 528 isikut. Seega oli 1940. aastaks politseikooli lõpetanud kokku 1029 politseinikku. Lisaks sellele sooritas ekstermina katsed kõrgema klassi õppekava ulatuses ja omandas kutsetunnistuse 165 isikut. Alama klassi õppekava ulatuses sooritas ekstermina eksami 49 kordnikku.

Politseikooli kaadrisse kuulusid selle rajaja ja direktor METS, politseikomissar TIISVÄLI, abikomissarid SAARSE ja RATTUR. Õppejõuks (lektoriks) oli ka tuntumaid politseiametnikke väljastpoolt kooli, samuti väljastpoolt politseiametkonda. Nii õpetasid politseikoolis politseinspektorid LIIT, VÕHMA ja PRUUNMAA, samuti Tuletõrje ja KÕ juhataja kolonelleitnant VAHRO (õpetas politseiteenistuse praktilisi alasid), Riigikohtu liige POOM (tsiviilõigus ja -protsess), Riigikohtu abiprokurör VILBERG (kriminaalprotsess), Tallinna Ringkonnakohtu prokurör VIILIP (kriminaalõigus) jt. [14, lk. 155].

Politseikooli kasvandike ja eksterneide teadmisi kontrollis eksamitel katsekomisjon: esimees — Ringkonnakohtu prokurör VIILIP, liikmed — Politseialituse abidirektor KIRSIMÄGI ja kooli direktor METS) [14, lk. 155].

Kasvandikke võttis vastu kooli nõukogu (esimees — direktor METS, liikmed — politseiprefekt N. REIMO, politseikomissar TIISVÄLI, kooli arst dr. LENDER ja prokurör VIILIP). Nõukogu ülesanne oli ka kooli õppekavade läbivaatamine ja õppemetodite arutamine [14, lk. 155].

Politseikooli ülesanded: 1) politsei koosseisu komplekteerimine uute töötajatega; 2) teenistuseks vajalike teadmiste ja oskuste andmine; 3) noorte politseijõudude kasvatamine tulevaseks teenistuseks.

Politsei koosseis komplekteeriti kooli kaudu: need, kes soovisid astuda politseiteenistusse, võeti vastu politseikooli kõrgemasse või alamasse klassi. Kooli lõpetamisel määrati kasvandikud teenistusse kas konstaabliks või kordnikuks välispolitseis või siis vastavatele ametikohtadele eripolitseis, s.o. kriminaal- ja kaitsepolitseis e. poliitilises politseis.

Kooli nõukogu kogus igakülgseid andmeid nende käitumise ja iseloomu kohta, kes esitasid avalduse politseis töötamiseks ja politseikooli astumiseks. Sooviavalduse esitanud isik kutsuti politseikooli nõukogu ette. Kooli arst tegi otsuse kandidaadi tervisliku kõlblikkuse kohta. Seejärel korraldati kasvandikele lühikatsed vaimsete omaduste (mälu, üldine areng, taibukus) selgitamiseks. Sellest sõelast läbikäänute hulgast valiti välja vajalik arv sobivaid õppureid [14, lk. 155].

Tung politseikooli oli pidevalt suur. Tavaliselt kandideeris 350–

500 sooviavaldajat, vastu võeti vaid 40. Selline valik kindlustas, et politseisse sattusid tõesti sobivad isikud. Vastuvõtu objektiivsuse tagamiseks soovitusi ei arvestatud. Nii komplekteeris kooli nõukogu 1. juulil 1938 politseikooli alama klassi XIV lennu. Sooviavaldusi oli 376, vastu võeti 40. Oma hariduselt vastasid kõik kasvandikud nõuetele — 6 klassi algkooli. Suurem kui algharidus oli üheksal õppuril. Meeste keskmine pikkus oli 179 cm. Oppeaeg oli 6 kuud [11, lk. 9].

Politseikooli kõrgema ja alama klassi komplekteerimine sõltus vajadustest. Nii katkestati politseikoolis õppetegevus 14. oktoobril 1939 [10, lk. 24].

10. ja 11. jaanuaril 1940 komplekteeriti taas politseikooli kõrgem klass — XV lend. Sel aastal oli aga sooviavaldusi varemast tunduvalt vähem — üksnes 217. Vastu võeti ka sel korral 40 isikut. Enamikul (37) oli gümnaasiumiharidus. Keskmine vanus oli 24–25 aastat, kehapikkus keskmiselt 177,5 cm, 180 cm ja üle selle pikad olid 12 meest. Õppetöö kestuseks oli sellele lennule määratud 10 kuud [10, lk. 24].

Politseikoolis valmistati kasvandikke ette peaaesjalikult loengutel. Paralleelselt loengutega korraldati praktilisi harjutusi nii koolis kui ka väljaspool seda. Õppetöö sisu kindlaksmääramisel arvestati asjaolu, et politseiametnik peab olema kuritegude kvalifitseeritud jälitaja, mis nõuab põhjalikke teadmisi kriminaalõigusest ja -protsessist. Ta peab suutma korraldada liiklust, jälgima jahi- ja kalapüügieskirjade täitmist, olema hea sportlane ja laskur, suutma juhtida Kodanlikku õhukaitset ja toimetama järelevalvet tuletõrje tegevuse üle. Kõik need tegevusalad nõuavad teadmisi ja oskusi. Kool pidi piirduma siiski peamiselt teoreetiliste teadmiste pakkumisega. Praktilisi kogemusi pidi andma politseiteenistus ise [14, lk. 156].

Rööbiti teadmiste ja oskustega anti politseikoolis kasvandikele õpetust nii teenistusliku kui ka seltskondliku käitumise vallas. Kasvatuslikku külge silmas pidades rõhutati politseiteenistuse eetilisi nõudeid, riiklikku ja rahvuslikku mõtlemist.

Kasvandikud elasid kooli internaadis. See soodustas üksteise tundmaõppimist ning seltskondliku käitumisladi omandamist [14, lk. 156]. Politseikoolis õpiti ka autoasjandust [11, lk. 10].

Politseikoolis korraldati 15 aasta jooksul 20 mitmesugust kursust politseiametnike teadmiste täiendamiseks. Õpiti seaduste tundmist, kehakasvatust, laske- jm. alasisid. Kursusest võttis osa kokku 695 ametnikku [17, lk. 22]. Nii korraldati 9.–15. jaanuaril 1939 täienduskursus politseikomissaridele. Kursusi juhatas politseikooli direktor METS. Kursuslastele loeti kriminaalõigust (prokurör VIILIP), kriminaalprotsessi (prokurör VILBERG) ja kriminaaljälitamist (politseiinspektor LIIT). Ekspertiisi alal olid lektoriteks Kohtuekspertiisi Instituudist F. VITTLICH ja A. LAUR. Politseieetikat ja -praktikat

luges politseiinspektor PRUUNMAA ning liiklusala Tallinna linna liiklusinspektor RANNALEHT. Pärast kursust Politseikoolis läheta- ti politseikomissarid kriminaalkomissaride juurde praktikale [14, lk. 155].

Politseikooli kaudu komplekteeritud politseipere suutis end kõikjal maksuma panna. Märgatavalt tõusis ametioskus. Politseiamet- nikud olid kehaliselt hästi ette valmistatud, arenenud kohusetundega, sõbralikud ja usaldatavad ametikandjad, kellel oli politseitööks tar- vilik enesekindlus. Seetõttu muutus kodanike suhtumine politseisse täielikult. Politseiperest kadusid veneaegsed kombed ja võtted — need pahed, mis heitsid varju politseiametnikele [14, lk. 155].

Kooli lõpetanutest kujunesid silmapaistvad laskurid, kellest said kohapeal laskespordiinstruktorid. Seeläbi kindlustati Eesti laskespor- di kõrge tase. Politseikooli kasvandikud osalesid nii kergejõustiku- kui ka laskevõistluste korraldamisel [14, lk. 156].

Eesti politseil oli oma kutseajakiri. 3. detsembril 1921 ilmus "Eesti Politseilehe" esimene number. Esialgu ilmus see kord nädalas, hiljem kaks korda kuus ning seejärel (1931–1937) "Eesti Politsei" nime all kord kahe nädala tagant. Alates 1937. a. anti politsei kutseajakirja "Politseilehe" nime all välja kaks korda kuus [13, lk. 3].

Oluline osa politseiametnike ühteliitmisel, ametiteadmiste ja -oskuste süvendamisel ning koos perekondadega vaba aja veetmi- se organiseerimisel oli politseiametnike kogudel. Politseiametnike kogus oli kultuuri-, laske- ja spordisektsioon. Kogul oli oma abiand- mise kassa. Kooskäämise kohaks oli politseikasiino. Sporditööd juhtisid kehalise kasvatusel instruktorid, korraldati spordivõistlusi — võisteldi prefektuuride ja maakondade-linnade vahel, samuti Soome, Läti jt. maade politseimeeskondadega), tehti ekskursioone, omandati autojuhtimisoskusi. Kord kuus peeti referaatkoosolekuid. Korraldati ka klubiõhtuid, mitmesuguseid kursusi ja perekonnaõhtuid. Polit- seiasutustel olid oma puhkpilliorkestrid ja meeskoorid. Seega oli ka politseiametnike kogudel oma osa politsei hea maine tagamisel [1, lk. 588; 12, lk. 161; 15, lk. 121–122].

Eesti Vabariigis kujunenud politseiorganisatsiooni ja politseitöö kogemusi tuleb silmas pidada ka politsei taasloomisel Eestis.

On vaja, et Eesti politseid komplekteeritaks ning kriminaal- ja kaitsepolitseid, samuti liikluspolitseiametnikke, tuletõrjeinspekto- reid, konstaableid ja kordnikke koolitataks politseikooli kaudu. See õppeasutus tuleks allutada Eesti Vabariigi Siseministeriumile. Po- litseikool kindlustab ka politseiametnike täiendusõppe.

Politseikooli astumisel selgitatakse välja isiku kutsesobivus po- litseitööks. Politseis töötamiseks peavad isikul olema ka kehaehitus- likud eeldused.

Eesti Vabariigis kordnikuna töötamine eeldab keskharidust.

Konstaablilt ja eripolitsei ametnikult nõutakse kõrgharidust. Politseikooli tegevust juhib kooli nõukogu, kelle ülesanne on ka kooli komplekteerimine.

Politseikooli õppejõududeks on kooli enda õppejõud ning juhtivad politseiametnikud. Õppeainete õpetamiseks võidakse kaasata ka TÜ õigusteaduskonna õppejõude.

Politseiametnike pidevõppes on olulisel kohal politsei kutseajakiri "EESTI POLITSEI", samuti politseikooli juures korraldatavad täienduskursused.

Nii välis- kui ka eripolitsei töötajaid saadetakse tutvuma Rootsi, Soome jt. maade politseitööga.

Eesti politseiametnike ühtleitmiseks, ametialaste teadmiste ja oskuste süvendamiseks ning koos perekondadega vaba aja veetmiseks on tarvis politseis taastada politseiametnike kogud.

KIRJANDUS

1. Kehakultuurist Eesti politseis // Politseileht. 1938. Nr. 23.
2. Liit A.Kriminaalpolitsei registratuur uuendatud kujul // Politseileht. 1938. Nr. 16.
3. Liit A.Meie politsei organisatsioon ja koosseisude areng 20 aasta kestel // Politseileht. 1938. Nr. 21/22.
4. Liit A.Meie kriminaalpolitsei tehniline arendamine // Eesti Politseileht. 1927. Nr. 41.
5. Liit A.Meie kriminaalpolitsei 20-aastane // Politseileht. 1940. Nr. 1/2.
6. Loorits A.Uued piirid valdadele // Politseileht. 1938. Nr. 23.
7. Pael A.Välismaalased Eestist ja eestlasist // Politseileht. 1938. Nr. 15.
8. Politsei 20. aastapäeva pidustused Tartus // Politseileht. 1938. Nr. 23.
9. Politsei välisteenistus ümberkorraldamisele // Politseileht. 1938. Nr. 3/4.
10. Politseikoolis algab õppetöö: Komplekteeriti kõrgema klassi XV lend // Politseileht. 1940. Nr. 1/2.
11. Politseikoolis lõppes õppetöö // Politseileht. 1939. Nr. 1.
12. Politseiametnike kogude tegevusest // Politseileht. 1939. Nr. 5.
13. "Politseilehe" sihte ja kavatsusi // Politseileht. 1937. Nr. 1.
14. Politseileht. 1940. Nr. 7.
15. Politseileht. 1939. Nr. 5.
16. Tillisoo A.Üldjooni Tartu kriminaalpolitsei kujunemisest // Politseileht. 1940. Nr. 1/2.
17. Täienduskursused politseikomissaridele // Politseileht. 1939. Nr. 1.
18. Tohvert J.Daktyloskoobiline kartoteek // Eesti Politsei. 1936. Nr. 3.
19. Vilt E.Monodaktyloskoobiline kartoteek // Politseileht. 1937. Nr. 18.
20. Ülevaade meie kriminaalpolitsei asutamisest ja tema senisest tegevusest // Eesti Politseileht. 1922. Nr. 52.

ABOUT ORGANIZATION OF POLICE IN ESTONIAN REPUBLIC

Herbert Lindmäe

Summary

Experiences of police work and police organization established in the Estonian Republic will be very useful for restoration of Estonian police.

The staff of Estonian police will be completed with graduates of the Police School. This educational institution belongs to the competence of the Ministry of Internal Affairs.

The Police School guarantees also complementary tuition for police officials.

By entering the Police School, professional (also physical) fitness of the person is found out.

Secondary education is the precondition for working in the Estonian Republic as a policeman, higher education is requisite for constable special police official.

The work of the Police School is guided by the school board whose assignment is also to complete the school.

As lecturers can be higher police officials and lecturers from the Police School. For teaching some subjects lecturers from the Tartu University can be invited.

Occupational journal "Estonian Police" and advanced training courses at the Police School are important for continuous studies.

Police officials can be sent to other countries (first of all Finland, Sweden) to get acquainted with police work there.

For uniting police officials, for improving their professional skill and also for organized spending of spare time with families, restoration of police officials bodies would be necessary.